



Miklósi Márta

A kriminálandragógia Magyarországon a 20. század második felében

A második világháborút követő időszakban¹ Magyarországon a szovjet pedagógus, Anton Szemjonovics Makarenko által képviselt felfogás vált uralkodóvá.² Alapvetően fogadták el azt, hogy a bűncselekményt elkövető személyek különleges nevelést igényelnek, amelyet a szocialista neveléstudomány specifikus ága, a kriminálpedagógia látna el. Felfogásuk szerint a kriminálpedagógia feladata, hogy feltárja az elítéltek nevelésének törvényszerűségeit, elemezze a nevelési folyamat célkitűzéseit, tartalmát, módszereit és szervezeti formáit, adjon útmutatást a nevelési problémák helyes megoldásához.³ A kialakítandó specifikus nevelésmélet gyakorlati megvalósításának azonban maga a gyakorlat képezte legfőbb akadályát, ugyanis az állami vezetés a börtönügy felismert szakmai fejlesztéséhez szükséges gazdasági erőforrásokat nem biztosította, így nem kezdődhetett el a személyi és tárgyi feltételek korszerűsítése.⁴

Az 1945 utáni évtizedekben az ellentétes szemléleti változások, büntetőpolitikai koncepciók, szervezeti mozgások és az ország nehéz gazdasági helyzete volt meghatározó tényező a büntetés-végrehajtás fejlődésében.⁵ Az 1950-es években az átpolitizált büntetés-tan új tartalma a represszív prevenció lett. Az eltorzult igazságszolgáltatás az elítélteknek példátlan tömegét zúdította a börtönökre, emellett mindenkiel szemben egységes lett a büntetés-végrehajtás.⁶ Az ekkor kiépült diktatórikus rendszer keretei között a büntetés-végrehajtás egyszerre volt a bűnözés elleni harc és a politikai elnyomás eszköze.⁷ A sztálini büntetőpolitika a magyar börtönügy személyi és szervezeti feltételrendszerét is a saját követelményeihez igazította, így 1949-ben elvégezték a börtönök személyi állományának teljes cseréjét. Az új személyzetet nem előképzettség és szakmai rátermettség, hanem politikai megbízhatósági követelmények alapján választották ki. Ennek eredményeként a személyzet és az elítéltek politikai ellenfelekként álltak egymással szemben.⁸ Az egyházak, felekezetek működése 1950-ig folyamatos volt, ekkor egy igazságügy-miniszteri körrendelet megszüntette a börtönlelkészek tevékenységét.⁹

A büntetés-végrehajtási testület 1952-ben az igazságügy-miniszter felügyelete alól a belügyminiszter fennhatósága alá került, ezzel automatikusan együtt járt a katonai formások túlhangsúlyozása. A pönalizálás nagymértékű kiterjesztése, a korábbi magyar jogfejlődéstől idegen szellemű és szervezeti formájú büntetés-végrehajtás alakult ki, amely fokozatosan kikerült a társadalmi ellenőrzés alól, törvényessége fellazult.¹⁰ A túlzottan őrzés-centrikus nézetet éltette a rideg, gyakran igen durva, megalázó bánásmód. Az elítéltek megjavításának, nevelésének gondolata hosszú távra feledésbe merült.¹¹

Az 1950-es évek végének konszolidáltabb időszakában kísérletek történtek a fogva tartás emberi normáinak javítására. 1955-ben megjelent az első Büntetés-végrehajtási Szabályzat, amely jelentős előrelépés volt, de a szemléletet nem tudta megváltoztatni, mivel



maga is a régi szemléletben fogant. A jogszabály már szólt a nevelésről is, de a jogalkotó a hangsúlyt a biztonságos őrzésre és a munkáltatásra helyezte. A dokumentum részletesen szabályozta a fogvatartottak kötelességeit, azonban az elítéltek jogairól említést sem tett. A bánásmódot illetően kimondta ugyan, hogy a szocialista humanizmus elvének érvényesülnie kell, de ezt a kitétel nem volt képes a gyakorlatban elfogadtatni, alkalmazni. A személyzet tehernek és veszélyforrásnak érezte a humanizálási törekvéseket.¹²

A személyi kultusz időszakának (1949–1956) reakciós tudománypolitikája kizárta annak lehetőségét, hogy a büntetés-végrehajtási problémákkal a tudományos irodalom foglalkozzon. Egy sor tudomány művelését tiltották be, köztük a kriminál-tudományokat (kriminológia, kriminálpedagógia, kriminálandragógia, kriminálpszichológia). Ennek hátterében az állt, hogy a kriminológia a hatalom és a társadalom jelentős része számára kellemetlen jelenségekkel foglalkozik. Így többek között a jogi normákkal szembefordulókkal, a frusztrált, deprivált rétegekkel, társadalmi feszültségekkel, a büntető igazságszolgáltatás működési zavaraiival. A társadalom ezen árnyoldalaival nem minden hatalom hajlandó szembe nézni és különösen nem az autoriter rendszerek.¹³

Elvéve azonban már ebben az időszakban is találkozunk e terület művelőivel. S. Németh és Szentirmay „büntetettek pedagógiájá”-ról beszél, véleményük szerint ez a pedagógiai tudomány rendszerében foglal helyet és az általános pedagógia nevelélméletének alkalmazott ágának tekinthető, amely „A büntetőintézetekben folyó értelmi, erkölcsi, esztétikai és testi nevelés sajátos céljával, feladataival, elveivel, módszereivel foglalkozik, az elítélttel megjavítása és a szabad életbe való visszahelyezése érdekében”.¹⁴ Ruzsonyival egyetértve mi is azon az állásponton vagyunk, hogy ekkor még csak bátortalan kísérletek jelentek meg a kriminálpedagógia művelőinek munkáiban a tudományág definiálására vonatkozóan.¹⁵

A 8/1959. számú belügyminisztériumi utasítás a büntetés-végrehajtás feladatává tette, hogy a „letartóztatottak többségénél érje el, hogy bűncselekményét megbánja, legyen fegyelmezett és rendszerető, tartsa be a törvényeket, a szocialista társadalom együttélési szabályait, védje és óvja a társadalom tulajdonát, tisztelje a szocialista társadalmi rendet.” Ez a rendelkezés még diszkriminálta az „osztályidegen személyeket”, de emellett megteremtette az elítéltek nevelésének elvi-szervezeti feltételeit. A letartóztató intézetekben nevelési szolgálatot alakítottak ki, és előírták, hogy minden száz elítélt nevelésével egy nevelő foglalkozzon.¹⁶ Az elítéltek munkáltatását, nevelését fő eszközként deklarálták.

Az 1960-as évekre elfogadottá vált, hogy a kor bűnözése a szocialista viszonyokhoz kapcsolódó, elsősorban társadalmi tényezők által determinált jelenség. „A tények tehát azt bizonyítják, hogy a bűnözés nem idegen a szocialista társadalmi rendszertől, hanem a bűnözés létezése a szocialista társadalmi viszonyok között is szükségszerű társadalmi jelenség, ami nemcsak a kapitalizmus tudati maradványainak megnyilvánulása, hanem kapcsolatban van azokkal a társadalmi viszonyokkal is, amelyek még magukon viselik a kapitalizmus anyajegyeit”.¹⁷

Az 1960-as évek elejétől kriminológusok, szociológusok kezdték meg a börtönökben az empirikus kutatásokat, így többek között Szabó András, Molnár József, Huszár Tibor. A fellendülő tudományos (kriminológiai, szociológiai, pszichológiai) munkát illetően sajátos véleményen van Ruzsonyi és Lőrincz. Előbbi kritikusan azt hangsúlyozza, hogy a korszak általános nevelélméleti elveinek és módszereinek mechanikus alkalmazásától a szerzők többsége nem tudott elszakadni, holott ezt megkövetelte volna a zárt büntető intézetek



1 tudomány és társadalom

sajátos miliője.¹⁸ Az ekkoriban keletkezett kriminálpedagógiai jellegű tanulmányok még az elítéltek átnevelésével kapcsolatos elképzeléseket tükrözték.¹⁹ Lőrincz a gyakorlat felől közelít, nézete szerint a vizsgálatok, kutatások megállapításai jelentős hatást gyakoroltak a bűnözés elleni küzdelem támogatásában. Felhívták a figyelmet arra, hogy a bűnözés elleni küzdelemben már nem elegendő a szocializmus megszilárdulásában reménykedő rövidtávú tervezés, hanem az állami szervek hosszú távú, szakszerű fellépése indokolt. A hazai börtönügy jogi szabályozásának sürgető szükségletét az 1960-as évek politikai és állami vezetése akkor ismerte fel, amikor világossá vált, hogy a büntetés-végrehajtási tevékenység javításához hosszú távú, összehangolt, szabályozott, szakszerű fellépésre és erőfeszítésekre van szükség.²⁰ Ekkor szembesült először a politikai vezetés a magyar börtönügy korszakos elmaradottságával, így a börtönállapotok romlásával, a személyi állomány szakmai felkészületlenségével, a törvényi szintű szabályozottság hiányával.²¹ Ennek hatására felélenkült a börtönügy elméleti művelése, elismerték, hogy az átnevelésnek valós korlátai vannak, a szakirodalom elkezdte feltárni a zárt intézet tényleges hatásrendszerét. Az 1970-es évek közepéig a nyugati országokban a kriminológusok, a büntető igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás vezetői egyaránt „kezelési-nevelési célzatú” intézményeknek tekintették a börtönöket. Ez a filozófia – amely szerint a bűnelkövetők a pszichológia és a pedagógia legmodernebb eszközeivel megjavíthatók, mintegy meggyógyíthatók – a törvényhozók és a közvélemény számára egyaránt vonzó volt. Ha ugyanis az elkövetők a „tudományos nevelés” vagy a „klinikai kezelés” hatására a jövőben kisebb valószínűséggel követnek el bűncselekményeket, akkor a börtönrendszer társadalmi és gazdasági terhei érdemleges befektetések, ugyanakkor a megtorlás és az elrettentés mindenkor jelenlevő motívumai rokonszenves ideológiának tekinthetők. Azt hitték, ha a végsőkig finomítják az elítéltek differenciálását és klasszifikálását, a fogvatartottak egyéni szükségletek szerinti nevelését, kezelését, akkor előbb-utóbb véget vethetnek a visszaesésnek.²² A büntetés nevelő hatásának ellentmondásait bemutató tanulmányok, főképpen az intézeti tartózkodás átnevelésére alkalmatlan, sok esetben rövid időtartamát, a kriminálpedagógiai módszerek kidolgozatlanosságát, a szakszemélyzet professzionális felkészültségének hiányosságait, a szabadságelvonással járó személyiségkárosodásokat emelték ki.²³

A hatvanas évek közepéig nem beszélhetünk számottevő javulásról a büntetés-végrehajtásban. Kidolgozatlanok voltak az átnevelés elvei, módszerei, kulturálatlanok a börtönviszonyok. Nem volt megfelelő a differenciálás, és nem volt szilárd a végrehajtás elvi alapja.²⁴ Ezért volt jelentős esemény az Elnöki Tanács 1966. évi 21. számú törvényerejű rendelete, amellyel kihirdették első büntetés-végrehajtási kódexünket. A jogszabály részletesen meghatározta a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának kérdéseit.²⁵ Az előkészítési munkálatok során a kriminológia elméleti reprezentánsainak (Fonyó Antal, Szabó András, Vermes Miklós) kodifikációs írásai a büntetés-végrehajtás tudományos szemléletének irányváltását jelezték.²⁶ A büntetés-végrehajtási kódex hozzájárult a klasszikus börtönt a modern börtöntől megkülönböztető fordulathoz, „az elítéltet a végrehajtás mélyen alávetett tárgyából annak alanyává emelte”.²⁷ Céljában, tartalmában, elveiben közelített az európai normákhoz, célként az elítéltek átnevelését tűzte ki. A büntetés-végrehajtás központi feladatává a nevelést tette, miniszteri indoklása azt írta elő, hogy az elítélt személyisége az átnevelési folyamat eredményeként át kell, hogy alakuljon, és szabadulása után törvénytisztelő állampolgárrá kell válnia.²⁸ A megközelítés



kiindulási alapja az a felfogás volt, hogy egyetlen fogvatartott sorsának javításáról sem szabad lemondani. A szemlélet viszont feltétel nélkül hitte, hogy a zárt intézeti kényszer-körülmények kedvező feltételeket teremtenek az elítéltek személyiségének átalakítására.²⁹ Az átnevelési ideológia a szocialista társadalom egy olyan rövid, derűs szakaszában született, amikor a büntetés-végrehajtási pedagógia magán viselte a „naiv pedagógiai optimizmus” jegyeit.³⁰ Lukács megfogalmazása szerint *„büntető jogpolitikánkat a pedagógiai optimizmus hatja át. Társadalmi rendszerünk alapjaiból, világnézeti és filozófiai felfogásunk lényegéből következik, hogy hiszünk az emberben, az egyén átnevelhetőségében még akkor is, ha a közvetlen tapasztalatok a pedagógiai optimizmusunkat nem mindenkor támasztják alá.”*³¹ Ez nem kizárólag a nevelés maximális hatékonyságába, eredményességébe vetett hitet jelentette, sokkal inkább arra a naivitásra vonatkozik, hogy *„egy idegen, elutasító közegben egy nevelő egyedül, elszigetelten, 80-200 főnyi elítéltet számláló csoportban, meghatározott idő alatt megvalósíthatja-e a végső célt, aminek köszönhetően a fogvatartottak többsége úgy érkezik a szabadulás pillanatához, hogy tökéletes belső meggyőződéssel vallja a bűn elkerülését, és rendelkezik mindazon feltételekkel, amelyek biztosítják a bűn ismételt elkövetésének elkerülését.”*³² Vagyis azt vallották, hogy a társintézeti kényszerkörülmények megfelelő módszerek mellett kedvező feltételeket teremtenek az elítéltek személyiségének alakítására.³³ Azonban az elvek gyakorlatba történő átültetése súlyos akadályokba ütközött, a tárgyi feltételek korszerűsítése nem kezdődött meg. Az elítéltek nevelésével foglalkozó szolgálat megjelenése a fogvatartottak őrzéséért, illetve munkáltatásáért felelős szakágazatok prioritását veszélyeztette. Az elsősorban az intézetek biztonságában és a fogvatartottak munkáltatásának gazdaságosságában érdekelt börtönszemélyzet tevékenységében így a másodlagos célok követése vált uralkodóvá.³⁴

Az 1970-es évek közepétől meginduló humanizációs folyamat a magyar börtönviszonyok európai irányultságú fejlődését segítette. Ebben külső és belső tényezők egyaránt ösztönzőnek bizonyultak. A helsinki értekezlettel meginduló közeledés a világrendszerek között az államok büntetési, büntetés-végrehajtási rendszereinek kultúráját, humánumát is a társadalom-diagnosztikai tényezők szintjére emelte. Ugyanakkor a szélesebb körök számára is megismerhetőbbé váltak az ENSZ által kimunkált (1955) és az Európa Tanács által kidolgozott (1973) ajánlások a korszerű börtönnormák tárgyában.³⁵

A hetvenes évek elejétől a börtönök személyzetének generációváltásával új, a korábnál jóval felkészültebb tisztii és tiszthelyettesi generáció állt szolgálatba, és az új nemzedék felkészültsége már lehetővé tette, hogy a hazai börtönügy fokozatosan megszabaduljon ideológiai terheitől. Az országos parancsnokságon és az intézetek élén 1975-ig megtörtént az 1956 után kinevezettek teljes generáció-váltása. A vezetői kiválasztás korábban döntően politikai megbízhatóságra építő dominanciáját a vezetőkkel szemben támasztott hármass – politikai, szakmai, vezetői – követelmény váltotta fel.³⁶ Ehhez a generációváltással járó lendületvételhez már hozzájárultak a megjelenő, tudományos igényű rendezett ismeretanyagok, amelyek a személyi állomány felkészítéséhez kapcsolódva elősegítették a fogvatartottakkal való bánásmód szakszerűségének javítását, a törvényességi elvek betartását.³⁷ A figyelem folyamatosan a reálisan megoldható ellentmondások felé fordult. A folyamat fontos állomása volt a humán segéderők, a pedagógusok és pszichológusok egyre szélesedő alkalmazása a büntetés-végrehajtásban, valamint a börtönügy tudományos kutatásának megkezdése.³⁸



1 Tudomány és társadalom

Az 1970-es években számos jogszabály pontosította a bv. állomány tevékenységét, feladatkörét, munkavégzésének módját. Az MSZMP KB titkárságának 1972. február 28-án a büntetés-végrehajtási munka továbbfejlesztéséről hozott határozata fontos lépéseket tett a személyi állomány szakmai minőségének javítására.³⁹ A dokumentum felhívta a figyelmet a feltárt hiányosságokra, útmutatást adott azok felszámolásához és a büntetés-végrehajtás munkájának javítása érdekében megszabta a fejlesztés irányát, a korszerűsítés érdekében teendő intézkedéseket.⁴⁰ Erőfeszítések történtek a büntetés-végrehajtás „humán” funkciójának erősítésére is. Ennek érdekében 1972-től néhány pszichológus kezdte meg tevékenységét a büntetés-végrehajtási intézetekben, növelték a nevelők létszámát és kísérletek indultak a szakterület tudományos feltárására, különösen a kriminálpedagógia, a büntetés-végrehajtás pszichológia és a büntetés-végrehajtás jog területén. Mindez hozzájárult a büntetés-végrehajtási munka szakmai arculatának lassú kirajzolódásához.⁴¹

A korszak tudománypolitikusi korábban abból a hibás nézetből indultak ki, hogy a szocializmus építésének viszonyai között a kriminológiai tudományokra nincsen szükség, mert a bűnözés és általában a káros társadalmi jelenségek a szocializmus fejlődésének, sikereinek hatására automatikusan csökkennek, megszűnnek.⁴² A bűnözés idegen a szocializmustól, mert hiányoznak társadalmi okai, a meglévő bűnözés csupán a kapitalizmus tudati maradványaival magyarázható, és ahogyan kiteljesedik a szocializmus, úgy szűnik meg a bűnözés.⁴³ Az Elnöki Tanács 1973-as jogpolitikai irányelveiben⁴⁴ elismerik, hogy a bűnözés nem csupán a kapitalista múlt és környezet átkos következménye, hanem a létező szocializmus újratermelődő feszültségeiből, ellentmondásaiból fakad. Az irányelveknek a büntetés-végrehajtás számára lefordítható kriminálpolitikai üzenete, hogy az államnak a bűnözés elleni harcra tartósan kell berendezkednie.⁴⁵ A bűnözés és más társadalomra káros jelenségek a szocialista társadalom viszonyai között is léteznek, újratermelődésének megvannak a reális feltételei, emellett növekedésével is számolni kell. A büntetés-végrehajtási pedagógia – mint a neveléstudomány alkalmazott ága – ebben az időszakban indult fejlődésnek, erőteljesebb kibontakozása, tudományos művelésének kezdete az 1970-es évekre esik. Ekkoriban még vita folyt létjogosultságáról és tudomány-rendszeri önállóságáról. Balogh szerint a „büntetés-végrehajtási nevelés elmélete nem lehet „fehér folt”, még akkor sem, ha eddig nem történt meg elméletének, módszertanának részletes kidolgozása, nincs még számottevő irodalma. Pedig az elítéltek nevelése nem lehet a sokszor egymásnak ellentmondó „egyéni vélemények”, esetenként az „óhajok”, utópisztikus elképzelések pedagógiája.”⁴⁶ Ebben az időszakban a korszerű, új büntetés-végrehajtási jogszabályok alapján az elítéltek nevelésével kapcsolatos követelmények megnövekedtek. A hazai börtönügyön belül a szemléleti félfordulatot egy 1976 májusában megfogalmazott előterjesztés indította el, amely megkísérelte a kriminálpedagógiának, mint speciális pedagógiai ismereteknek a korábbinál reálisabb alapokon nyugvó értelmezését.⁴⁷ A hibákat szemléleti okokra vezeti vissza, mivel sok helyen az átnevelő munkában megelégedtek a törvényi cél szerinti törvénytisztelő állampolgárrá nevelés feladata helyett azzal, hogy a börtön számára engedelmes, „jó rab”-ot formáljanak. Ebben az időszakban a vezetés különböző szintjén is hajlamosak voltak arra, hogy a kézzel fogható és szemmel látható biztonságos őrzést, a szökések megakadályozását, gyors elhárítását tegyék meg központi feladattá, helyét, szerepét felcserélve a nevelőmunkával.⁴⁸ Felismerték, hogy a szabadságvesztés végrehajtása alatt végzett



nevelőmunkával nem lehet az elítéltek személyiségének teljes átalakítására törekedni, mivel azok többé-kevésbé kialakult, megszilárdult személyiség szerkezetű felnőttek. A fő feladat az, hogy a beilleszkedésre váljanak alkalmassá.⁴⁹ Ez a gyakorlat számára már elfogadhatóbb feladat volt, amely azonban korántsem jelentette annak feladását, hogy a börtönügynek minden rendelkezésre álló eszközzel ne kellene törekednie az elítéltek társadalomba való visszavezetésére. A törvényhozó ennek elérését két alapvető eszköz alkalmazásával rendelte elősegíteni, a joghátránnyal és a neveléssel.⁵⁰

Az 1970-es évek közepén megkezdődött a büntetési rendszer joganyagának előkészítése és ezzel párhuzamosan a büntetés-végrehajtási joganyag kritikai felülvizsgálata. A tudományos kutatási kísérletekre támaszkodva, a múlt tapasztalatainak és a jövő már körvonalazódó követelményeinek egybevetése alapján indult meg a kodifikációs munka, amelynek eredményeként megszületett az 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, valamint 1979-ben a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvényerejű rendelet.⁵¹ A tvr. az 1966-os jogszabály szellemét követte, de már nem írta elő az elítéltek „törvénytisztelő állampolgárrá átnevelését. Az új jogszabály a végrehajtás feladatává annak elősegítését tette, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.⁵² A büntetés-végrehajtási nevelés céljának újabb és újabb változtatása háttérben minden esetben az állt, hogy a kítűzött célokat a szakemberek elérhetetlennek nyilvánították. Az egymást követő célkitűzések nem valósulhattak meg, mivel az ideológiailag meghatározott célok nem voltak reálisak.⁵³ A vezetés azonban sokáig a büntetés-végrehajtási nevelők tevékenységét, módszertani kompetenciáját kérdőjelezte meg, ahelyett, hogy belátta volna a törvényben rögzített célok irreális jellegét.⁵⁴

A büntetés-végrehajtás országos vezetése számára már az 1980-as évek elején nyilvánvaló volt, hogy a következő esztendőben az ország gazdasági helyzete nem teszi lehetővé a börtönügy preferenciájának növelését, ezért a belső tartalékok, az emberi erőforrások feltárással kell gazdálkodni. Ezért fontos lépésnek tekintették a munkahelyi feltételek romlását, a jövedelmek stagnálását ellensúlyozó hangulatjavító gesztusok megtételét. A gazdasági helyzet romlása befolyással volt a személyi állomány jövedelmi viszonyaira. Míg az 1960–70-es években a börtönök személyzetének anyagi-pénzügyi ellátottsága általában nem volt kedvezőtlenebb a többi fegyveres testületekéénél, addig az 1980-as évekre a különbség szembetűnővé vált, ezen kívül a börtönök túlszűfoaltsága miatti munkahelyi feltételek romlása nem csupán a tiszthelyettesi állomány, de a kvalifikált munkaerő, köztük számos pedagógus, pszichológus és gazdasági szakember elvándorlását indította meg. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők fluktuációja éves szinten elérte a 10%-ot.⁵⁵ A büntetés-végrehajtás vezetése ekkorra felismerte a szolgálat specifikus jellegéből fakadó többlet-nehézségeket, másfelől beismerte annak népszerűtlen természetét.⁵⁶ A politikai befolyás fokozatosan háttérbe szorult, a direkt ellenségeskedés helyébe korrektebb, az együttműködésre jobban alapozó kapcsolatrendszer jött létre a személyzet és az elítélt között. A tevékenység központi eleme az elítélt lett.⁵⁷ Pozitív fejleményként értékelhető, hogy felélénkült a büntetés-végrehajtási tevékenység elemzése, a szakszemélyzetet integráltabb, összehangoltabb munkára ösztönözték, mindez hozzájárult a humán tendenciák erősítéséhez.⁵⁸

A nyolcvanas évekre hazánkban is közismertté vált a treatment-ideológia válsága, vagyis az, hogy az 1970-es évektől a legtöbb nyugati államban szakítottak a nevelési-kezelé-



1 tudomány és társadalom

si módszerek mindenhatóságába vetett elképzelésekkel.⁵⁹ A kezelési-nevelési ideológia túlhajtása színlelésre készítette az elítélteket, a közvéleményt és a büntetés-végrehajtás személyi állományát, károsan befolyásolta az erőforrások elosztását. Ez a hozzáállás hamis elvárásokat épít ki a börtönök szerepéről, a bűnözők meggyógyításáról a közvéleményben. Az állampolgárok ugyanis bíznak benne, hiszen a bűnözők kezelésében szakemberek vesznek részt. Ez a tudat leszereli a társadalmat és gátolja a közreműködés és segítőkészség terjedését, mert azt az illúziót kelti, hogy az állampolgár adóját leróva az illetékesekre bízhatja a bűnözés felszámolását.⁶⁰ A hazai irodalomban is ismertté váltak azok a nyugati államokban megjelent szkeptikus kutatási eredmények, amelyek a börtönök pozitív, személyiségformáló hatását megkérdőjelezték. E kutatások rávilágítottak arra, hogy a kezelés és a nevelés inkább az igazságügyi vezetés retorikájában létezett, mintsem a büntetés-végrehajtás napi gyakorlatában. A hazai szakirodalom is kritikusabb hangot ütött meg a szocialista büntetőpolitikai és büntetés-végrehajtási frazeológia alól felszabadulva, nem tekintette többé csodaszernek a nevelést.⁶¹ Két erőteljes irányzat rajzolódott ki. A Víg József által népszerűsített tettes-büntetőjog alapján álló, a társadalom közösségi erejére építő, korszerűsített kezelési felfogás, valamint a Szabó András és Békés Imre képviselte irányzat, amely a tett-arányos megtorló büntetés eredményességét hirdette.⁶²

Az állami preferencia fokozatos szűkülése a büntetés-végrehajtási szervezetet a tartós válságkezelés hosszabtvív stratégiájának kidolgozására kényszerítette. Így készült el 1983-ban a büntetés-végrehajtási nevelés és 1986-ban a munkáltatás 15-20 évre szánt fejlesztési koncepciója, amely dokumentumok nagy előrelépést jelentettek a kriminálpedagógia fejlődési folyamatában.⁶³ *„Napjainkban a bűnözés elleni harc, az elítéltek nevelésének megvalósítása megkívánja az elméletileg kellően megalapozott, korszerű és a gyakorlatban is hatékonyan alkalmazható büntetés-végrehajtási pedagógia kimunkálását. Ez nem könnyű feladat, de jelentős segítséget nyújt hozzá a nevelés fejlesztési koncepció.”* – fogalmaz Balogh.⁶⁴ A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciójának az volt a szándéka, hogy a nevelési tevékenységet fejlessze és hatékonyabbá tegye, a követelményeket pontosan meghatározza, valamint tompítsa a nevelési célok és feltételek közötti ellentmondásokat.⁶⁵ A koncepció kimondta, hogy a büntetés-végrehajtás egész rendszerének, a tárgyi és személyes környezetnek, az abban részt vevő szervek összehangolt tevékenységének az elítéltek nevelését kell szolgálnia.⁶⁶ A személyi és tárgyi feltételek mellett a korszerűsítés fontos tényezője a pedagógiai szakértelem, a nevelésméleti⁶⁷ és módszertani műveltség⁶⁸ fokozása, ezért a koncepció központi helyen foglalkozik a büntetés-végrehajtási nevelés tudományos színvonalának továbbfejlesztésével. A koncepció megvalósítása csak akkor lehet sikeres, ha a büntetés-végrehajtás fejlődésének, a jogszabályok változásának megfelelően felülvizsgálásra kerülnek a nevelési alapelvek, és a szükséges mértékben hozzáigazítják azokat az igények és feltételek változásaihoz.⁶⁹

Az 1983-as koncepció nevelésmódszertanában már nyoma sincs a korábbi időszak optimizmusának, amikor kijelenti, hogy a börtönökön belüli nevelés a társadalomban folyó neveléshez képest minimális programra vállalkozhat. Nem vállalhatja fel a családi, iskolai nevelés teljes programját, nem tűzheti ki célul a személyiség sokoldalú kibontakoztatását. Megerősítette azt a törekvést, hogy az elítéltek pozitív befolyásolására nem csupán a nevelőnek, hanem az egész intézeti hatásrendszernek törekednie kell. Ez a koncepció fog-



lalta először a börtönügy munkaprogramjába azokat a tudományosan feltárt ellentmondásokat, amelyeknek hatékonyságrontó jelenlétével számolnia kell a szakmának.⁷⁰ Így kifejtették, hogy irreális az a várakozás, amely szerint a börtön majd társadalmi együttlésre szocializálja az elítéltet, legfeljebb a börtönbeli életre szocializál. Ennek háttérben az a körülmény áll, hogy a börtön korlátozza felelősségét, felszámolja önálló életvitelre való képességét, a szabadulásuk utáni stigma pedig gyakran lehetetlenné teszi a sikeres visszailleszkedést.⁷¹

A munkáltatás fejlesztésének a koncepcióban is megfogalmazott fontos feladata, hogy a munkavégzés segítse elő a szabadulás utáni beilleszkedést; az elítéltek foglalkoztatási rendszere a lehetséges mértékben közelítsen a társadalomban általában szokásos körülményekhez.⁷² A munkáltatással kapcsolatos feladat, hogy fejleszteni kell az elítéltek szakirányú képzését,⁷³ emellett el kell érni, hogy az elítéltek foglalkoztatásában a nevelési célok a lehető legteljesebb mértékben érvényesüljenek.⁷⁴

A börtönügy hazai és külföldi felismerései gyengítették a szabadságvesztéshez fűződő korábbi elvárásokat. A végrehajtás során a büntetőpolitika továbbra is preferálja a reszocializációs célokat, ezeket a börtönkárosító hatások csökkentésében, a nevelésnek, mint az egész intézmény pozitív hatásrendszerének erősítésében tűzi ki.⁷⁵ A nevelési ideológia és gyakorlat jelentősen módosult, ami korszakos modellváltásként is értelmezhető. Nem a reszocializáció értékelődött át, mint végső cél, hanem a cél elérésének eszközei, módszerei, a stratégiai célt operacionalizáló feladatrendszer. A cél továbbra is a bűnelkövetők társadalomba való integrálása, de az új felfogás már nem tartja mindenhatónak a börtönnevelés címén korábban alkalmazott direkt pedagógiai ráhatásokat. A kezelési-nevelési ideológia bírálói a hetvenes évek végétől visszatértek a tett-arányos büntetés klasszikus elvéhez. *„Objektív kritériumokat kell keresni a büntetés meghatározásakor, a büntetést elsősorban a tethöz és nem az elkövetőhöz kell szabni. Csakis ez garantálja a törvény előtt és a büntetés-végrehajtásban is a kívánatos egyenlőséget.”* – fogalmaz Gönczöl.⁷⁶ Az új modell túllép a büntetés–megtorlás–elrettentés, valamint a nevelés–képzés–megjavítás⁷⁷ céltételezésén. A méltányos eljárás eszméje és az elkövető emberi jogainak garantálása kerül a büntető igazságszolgáltatás minden fázisában a középpontba.⁷⁸ Az új koncepció szerint a büntetés-végrehajtás mindent átfogó, központi feladata az emberséges fogva tartás.

Az 1989-es politikai rendszerváltozás idejére a magyar büntetés-végrehajtás szakmai szervezetté vált. Kiépültek az elítéltekkel foglalkozó szakmai csoportok, például a nevelési szolgálat, belső felügyelet, differenciáltabbá vált az elítéltek osztályozása, humanizálódott a bánásmód, létrejött a Magyar Börtönügyi Társaság,⁷⁹ újjáéledtek azok az egyházi, karitatív és társadalmi szervezetek, amelyek az intézetek falain belül és azon kívül segítséget nyújtottak a büntetés-végrehajtás céljainak megvalósításában.⁸⁰ A magyar büntetés-végrehajtás egyes intézeteibe 1989 őszétől léphetnek be egyházi szolgálat végzése céljából az egyházak és a különféle felekezetek vezetői, valamint a missziós és karitatív szervezetek tagjai. A 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet életre hívta a Börtönlelkészi Szolgálatot.⁸¹ A politikai és gazdasági rendszer megváltozása új reményeket ébresztett a büntetés-végrehajtás szakmai köreiben. 1993-ban a büntetés-végrehajtási szabályozás harmonizálására került sor a nemzetközi kötelezettségek és az Európa Tanács ajánlásai, különösen az 1987-es Európai Börtön szabályok adaptálásával.⁸²

A magyar börtönügy alakulásában, a változások elindításában mérföldkövet jelentett a



1 tudomány és társadalom

büntetés-végrehajtási kódex 1993. évi módosítása, ezzel a jogszabállyal történt meg a nevelés intézményének jogi kiigazítása a büntetés-végrehajtás keretein belül. A büntetőnovella ösztönzőleg hatott a gyakorlati szakemberek gondolkodására, ennek eredményeként próbálták újragondolni a nevelési tevékenységet.⁸³ A törvénymódosítás figyelembe vette a börtönügy belső fejlődésének szükségleteit is. E fejlődés iránya a rendszerváltás előtt megindult börtönhumanizációs folyamat folytatása volt. *„A humanizáció a börtönökben nem azok büntető-visszatartó hatásainak felszámolását, hanem az ésszerűtlen, az elítéltek személyiségét károsító és jövőjét veszélyeztető hatáselemeknek a kiiktatását jelenti. Így az elítélteket mélyen alávető, egyoldalúan passzív engedelmességre kényszerítő, a rendet abszolutizáló, konformizmust követelő börtöntől való elfordulás folytatását az elítéltekkel együttműködő, a felelőségüket a saját sorsuk iránt felébresztő, a társadalomba beilleszkedési készségüket támogató börtön felé.”*⁸⁴ Az 1993-as törvénymódosítás hatályba lépése óta a büntetés-végrehajtás egyik kiemelt feladatává vált azoknak az ösztönzési és támogatási formáknak a kimunkálása, amelyek vonzóvá teszik az elítéltek számára az oktatásban, képzésben való részvételt.⁸⁵ A jogszabály azért is fontos, mert új modell bevezetését tette lehetővé, mivel a korábbi, elítéltek megváltoztatására irányuló törekvések a gyakorlatban irreálisnak bizonyultak. Ezek helyébe olyan modell lépett, amely nem mond le az elítéltek pozitív irányú befolyásolásának hatásrendszeréről, de azt a társadalomba visszatérésük esélyét javító személyes erőforrásaik fejlesztésére ajánlja. Ez a felfogás tehát ahelyett, hogy a fogvatartottak személyiségének átalakításával próbálkozna, lehetőséget kínál számukra önmaguk megváltoztatására. Ennek hatására paradigmaváltás következett be, amelyben jelentős szerepe volt az emberi jogok elítéltekre kiterjesztését célul tűző törekvéseknek. A paternalista börtönmodellt felváltotta az elítéltekkel együttműködő börtönmodell.⁸⁶

Az 1990-es évek elejére tehető egy olyan generációváltás, amelynek tagjai aggályok nélkül el tudták fogadni a büntetés-végrehajtás fejlődésének irányát alapjaiban megváltoztató új szellemiségű jogintézményeket.⁸⁷ Az ebben az időszakban munkába álló fiatalokat már nem terhelik a régi beidegződések, számukra ezek az új követelmények jelentik a kiindulási alapot. Volt azonban hátránya is ennek az új helyzetnek: *„tapasztalatlan személyzetnek kell nagy börtönmúlttal rendelkező fogvatartottakkal foglalkoznia.”*⁸⁸

A kriminálandragógia mára rehabilitálódott, a több évtizedes tiltása azonban súlyosan érezte hatását, késve indult meg e tudomány művelése és még napjainkban is elkerülhetetlen a sztálini időszakból fennmaradt reakciós nézetekkel való konfrontációja.⁸⁹ A rendszerváltás után a demográfiai, szakmapolitikai és jogszabályi változások komplex módon éreztették hatásukat a büntetés-végrehajtási nevelésben. A megváltozott körülmények ösztönzőleg hatottak azokra a törekvésekre, amelyek ennek szerepét korszerűsíteni igyekeztek.⁹⁰

Az 1990-es évek elején azonban az is nyilvánvalóvá vált, hogy az új társadalmi rendszer költségvetési terhei nem teszik lehetővé a büntetés-végrehajtás materiális feltételeinek javítását, az intézeti infrastruktúra modernizálását, a jelentős költségvetési többlet-terhet képviselő foglalkoztatás (munkáltatás) szélesebb körű korszerűsítését, a személyi állomány egzisztenciális feltételeinek javítását.⁹¹ E problémák orvoslása az elkövetkező időszak feladata.⁹²



Jegyzetek

- ¹ A kriminálandragógia 1945 előtti fejlődéséről lásd: Miklósi Márta: A kriminálandragógia európai gyökerei és hazai története a 20. század közepéig = Zempléni Múzsza, 2013. 1. szám, 21–29. o.
- ² Vö. Makarenko: Pedagógiai hősköltemény. Makarenko művei, I. kötet, Akadémiai Kiadó – Tankönyvkiadó, Budapest, 1955.
- ³ Balogh László – Pál László: Kriminálpedagógia. Főiskolai jegyzet. Kézirat, Tankönyvkiadó, Budapest, 1975. 20. o.
- ⁴ Lőrincz József: A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben – jogász szemmel = Börtönügyi Szemle, 2006. 3. szám, 9. o.
- ⁵ Nagy Ferenc: Büntetés-végrehajtás Magyarországon. Acta juridica et politica, 13. kötet. József Attila Tudományegyetem, Szeged, 1998. 6. o.
- ⁶ Ruzsonyi Péter: Javíthatatlanok? A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés fejlődési trendje = Börtönügyi Szemle, 1999. 4. szám, 28. o.
- ⁷ Ez a rossz emléké szerepkeveredés mind a mai napig előnytelenül befolyásolja a büntetés-végrehajtás társadalmi megítélését. (vö. Sz. Kiss Csaba: A büntetés-végrehajtás feladatrendszerének változásairól = Börtönügyi Szemle, 1990. 2. szám, 19. o.)
- ⁸ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 143. o.
- ⁹ Hajdú Miklós: A börtönpasztorizáció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban = Börtönügyi Szemle, 2006. 1. szám, 33. o.
- ¹⁰ Nagy Ferenc: Büntetés-végrehajtás Magyarországon, i. m. 6. o.
- ¹¹ Ruzsonyi Péter: Javíthatatlanok?..., i. m. 29. o.; Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak, i. m. 143. o.
- ¹² Lukács Tibor: Szervezett dilemmánk: a börtön. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987. 101. o.; Horváth Tibor: Büntetés-végrehajtási jog kialakulása és fejlődése hazánkban. In: uő (szerk.): Büntetés-végrehajtási jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001. 17. o.
- ¹³ Lévy Miklós: A magyar kriminológiai gondolkodás fejlődése. In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia. Complex Kiadó, Budapest, 2006. 157. o.
- ¹⁴ S. Németh László – Szentirmay János: Büntetettek neveléstana. Belügyminisztérium, Budapest, 1956. 25. o.
- ¹⁵ Ruzsonyi Péter: A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai. Nevelésméleti tansegédlet. Büntetés-végrehajtási szakkönyvtár, 2. szám. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Fogvatartási Ügyek Főosztálya, Budapest, 2003. 31. o.
- ¹⁶ Lőrincz József – Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1997. 39. o.
- ¹⁷ Vígh József: A bűnözés idegen a szocialista társadalmi rendtől? (Hozzászólás) = Börtönügyi Szemle, 1964. 9. szám, 63. o.
- ¹⁸ Ruzsonyi Péter: Javíthatatlanok?..., i. m. 30. o.
- ¹⁹ Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 86. o.
- ²⁰ Lőrincz József: A hazai börtönügy tudományának fejlődése 1945-től napjainkig. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjai. Jogtörténeti értekezések 20. kötet. Eötvös Lóránd



1 Tudomány és társadalom

Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék, Budapest, 2000. 106. o.

²¹ Lőrincz József: A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben, i. m. 8. o.

²² Sz. Kiss Csaba: A büntetés-végrehajtás feladatrendszerének változásairól, i. m. 12. o.

²³ Lőrincz József: *Fiatalkorúak büntetés-végrehajtása*. Citoyen Kiadó, Vác, 1998. 70. o.

²⁴ Módos Tamás: *A koncepció kiinduló alapjai = Módszertani füzetek. Belső használatra. 1. szám, Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1984. 33. o.*

²⁵ Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon...*, i. m. 40. o.

²⁶ Horváth Tibor: *Büntetés-végrehajtási jog - Büntetés-végrehajtási jogtudomány. In: uő (szerk.): Büntetés-végrehajtási jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2007. 29. o.*

²⁷ Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon...*, i. m. 52. o.

²⁸ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: *Büntetéstan alapfogalmak*, i. m. 145. o.

²⁹ Ruzsonyi Péter: *Javíthatatlanok?...*, i. m. 31. o.

³⁰ Lőrincz József: *A fiatalkorúak szabadságelvonással járó büntetőjogi szankcióinak végrehajtása. Kandidátusi disszertáció. Kézirat. 1993. 252. o.; Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstan alapfogalmak, i. m. 148. o.*

³¹ Lukács Tibor: *Büntetőjogunkat pedagógiai optimizmus hatja át = Módszertani füzetek. Belső használatra. 1. szám, Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1984. 37. o.*

³² Módos Tamás: *Az elfelejtett tudomány. Töprengés a kriminálpedagógia időszerűségéről = Börtönügyi Szemle, 2000. 2. szám, 50. o.*

³³ Ruzsonyi Péter: *Javíthatatlanok?...*, i. m. 31. o.

³⁴ Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon...*, i. m. 40. o.

³⁵ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: *Büntetéstan alapfogalmak*, i. m. 147–148. o.

³⁶ Lőrincz József: *Börtönügyünk a hanyatló Kádár-korszakban 1970–1989 = Rendvédelem-történeti Füzetek. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, Budapest, 2011. 79. o.*

³⁷ Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon...*, i. m. 42. o.

³⁸ Ruzsonyi Péter: *Javíthatatlanok?...*, i. m. 31. o.

³⁹ Lőrincz József: *Börtönügyünk a hanyatló Kádár-korszakban 1970–1989*, i. m. 78–79. o.

⁴⁰ Módos Tamás: *A koncepció kiinduló alapjai*, i. m. 33. o.

⁴¹ Lőrincz József: *Börtönügyünk a hanyatló Kádár-korszakban 1970–1989*, i. m. 79. o.

⁴² Pál László: *A kriminálpedagógia történeti áttekintése. In: Mankó Mária (szerk.): Kriminálpedagógiai alapok. Olvasókönyv. Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely, 2001. 24. o.*

⁴³ Lévay Miklós: *A magyar kriminológiai gondolkodás fejlődése*, i. m. 158. o.

⁴⁴ *A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 14/1973. NET. számú határozata a jogalkotás jogpolitikai irányelveiről.*

⁴⁵ Lőrincz József: *Börtönügyünk a hanyatló Kádár-korszakban 1970–1989*, i. m. 80. o.

⁴⁶ Balogh László: *A nevelés elvi és módszertani kérdései = Módszertani füzetek. Belső használatra. 1. szám, Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1984. 41. o.*

⁴⁷ Lőrincz József: A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben, i. m. 13. o.



⁴⁸ Lőrincz József: *Börtönügyünk a hanyatló Kádár-korszakban 1970–1989*, i. m. 81. o.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója = *Módszertani füzetek. Belső használatra. 1. szám, Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1984. 1. o.*

⁵¹ Vókó György: *Magyar büntetés-végrehajtási jog*, i. m. 64. o.

⁵² Vö. 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról, 19.§ (1) bek.

⁵³ Ilyen célkitűzések voltak a következők: „elítéltekből szocialista embertípus formálása” (1948), „a büntetett elkövetők megjavítása” (1955), „az elítéltek átnevelése” (1966), majd nevelése (1979). (vö. Ruzsonyi Péter: *Javíthatatlanok?...*, i. m. 32. o.)

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: *Büntetéstan alapfogalmak*, i. m. 151. o.

⁵⁶ Lőrincz József: *Börtönügyünk a hanyatló Kádár-korszakban 1970–1989*, i. m. 84. o.

⁵⁷ Ruzsonyi Péter: *Javíthatatlanok?...*, i. m. 32. o.

⁵⁸ Lőrincz József: A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben, i. m. 16. o.

⁵⁹ Lőrincz József: *Börtönügyünk a hanyatló Kádár-korszakban 1970–1989*, i. m. 82. o.

⁶⁰ Sz. Kiss Csaba: *A büntetés-végrehajtás feladatrendszerének változásairól*, i. m. 13-14. o.

⁶¹ Lőrincz József: *Börtönügyünk a rendszerváltozás időszakában = Rendvédelem-történeti Füzetek, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, Budapest, 2011. 92. o.*

⁶² Vókó György: *Magyar büntetés-végrehajtási jog*, i.m. 86. o.

⁶³ Palotás Miklós: *Nevelés fejlesztési koncepció – munkáltatás fejlesztési koncepció = Módszertani füzetek. Belső használatra. 1. szám, Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1984. 49. o.*

⁶⁴ Balogh László: *A nevelés elvi és módszertani kérdései*, i. m. 41. o.

⁶⁵ *A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója*, i. m. 10. o.

⁶⁶ Nagy Tibor: *Jelentős esemény a büntetés-végrehajtási testület életében = Módszertani füzetek. Belső használatra. 1. szám, Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1984. 29. o.; Módos Tamás: A koncepció kiinduló alapjai*, i. m. 34. o.

⁶⁷ *Az elmélet fejlesztésének fő iránya a differenciált végrehajtás és a nevelés elveinek továbbfejlesztése.* (vö. Balogh László: *A nevelés elvi és módszertani kérdései*, i. m. 43. o.) *A koncepció részletes szabályokat tartalmazott az előzetesen letartóztatott, a rövid, illetve hosszú időtartamú szabadságvesztésre ítélt, a fiatalok, az először szabadságvesztésüket töltő, a többszörös visszaeső, az alkoholisták és a gondatlan elkövetők nevelésére vonatkozóan.* (vö. Vincze Tamás: *Differenciálás a nevelésben = Módszertani füzetek. Belső használatra. 1. szám, Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 1984. 46–47. o.)*

⁶⁸ *A tudományos eredmények, a gyakorlati tapasztalatok, a különböző kísérletek eredményeinek felhasználásával fejleszteni kell a büntetés-végrehajtási nevelés módszertanát. Bővíteni kell az alkalmazott módszerek körét, meg kell találni az adott elítéltecsoporthoz neveléséhez leghatékonyabb eljárásokat, eszközöket. Különös figyelmet kell fordítani az egyéni nevelés módszereinek fejlesztésére.* (vö. *A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója*, i. m. 18. o.)



1 tudomány és társadalom

⁶⁹ Balogh László: A nevelés elvi és módszertani kérdései, i. m. 43. o.

⁷⁰ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak, i. m. 151. o.

⁷¹ Sz. Kiss Csaba: A büntetés-végrehajtás feladatrendszerének változásairól, i. m. 13. o.

⁷² Palotás Miklós: Nevelés fejlesztési koncepció..., i. m. 50. o.

⁷³ Az elítéltek szakmai képzése azért is fontos mert „a bűnözésben, a bűnöző életmód kialakulásában nagy szerepe van az alacsony műveltségi színvonalnak, a kulturálatlanságnak és a szakképzettség hiányának. ... Emellett a termelés hatékonyságának növelése igényli a több szakképzett munkaerőt, a munkaerő nagymértékű fluktuációja pedig szükségessé teszi a folyamatos szakképzést.” (vö. Palotás Miklós: Nevelés fejlesztési koncepció..., i. m. 53. o.)

⁷⁴ A büntetés-végrehajtási nevelés fejlesztési koncepciója, i. m. 16. o.

⁷⁵ Lőrincz József: A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben, i. m. 20. o.

⁷⁶ Gönczöl Katalin: A bűnözéskontroll és a büntetés-végrehajtás modelljei a tőkés országokban. Kézirat, 1983. 53. o.

⁷⁷ Meddő hagyománynak tartja Sz. Kiss a kezelési-nevelési filozófiát, naiv tudományos optimizmusával és leegyszerűsítő eszközeivel, a diagnózis, a klasszifikálás és a csoportosítás túlhajtásával, az egyénre szabott direkt nevelés megvalósíthatatlan ígéretével, amely teret nyújt a szubjektívizmusnak és a formalizmusnak. (vö. Sz. Kiss Csaba: A büntetés-végrehajtás feladatrendszerének változásairól, i. m. 20. o.)

⁷⁸ Uo. 15. o.

⁷⁹ A Magyar Börtönügyi Társaság 1990 nyarán alakult meg közel száz szakember – többségében a honi büntetés-végrehajtás munkatársai – részvételével. Az alapítók a bűnözés helyzetének akkori kedvezőtlen alakulása miatt arra törekedtek, hogy szakmai-társadalmi összefogással segítséget nyújtsanak a hazai börtönügy működképességének fenntartásához, valamint európai irányú fejlődéséhez. A Társaság csaknem pontosan száz évvel azután alakult, hogy Balogh Jenőnek, a századvég hírneves büntetőjogászának kezdeményezésére 1888-ban, a Jogász Egyletből először tettek kísérletet egy társadalmi támogató szerveződésnek, a Börtönügyi Bizottságnak a létrehozására. (vö. A Magyar Börtönügyi Társaság bemutatkozása, 2012. http://www.bvop.hu/download/magyar_bortonugyi_tarsasag_bemutakozas.pdf)

⁸⁰ Ruzsonyi Péter: Javíthatatlanok?..., i. m. 32. o.

⁸¹ Hajdú Miklós: A börtönpasztorizáció lehetőségei..., i. m. 33. o.

⁸² Lőrincz József: Börtönügyünk a rendszerváltozás időszakában, i. m. 96. o. A bűncselekmények megelőzéséről és a büntetettek kezeléséről szóló I. ENSZ-kongresszus 1955-ben fogadta el az Európai Börtön szabályok néven ismertté vált szabálygyűjteményt. Végső formáját az Európai Tanács Miniszteri Bizottsága R/87/3. számú ajánlásával 1987-ben nyerte el. (vö. Juhász Zsuzsanna: A megújult Európai Börtön szabályok ismertetése. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2006. 3. o.)

⁸³ Forgács Judit: Merre tart a nevelés? A nevelői profil vizsgálata = Börtönügyi Szemle, 2012. 1. szám, 63. o.

⁸⁴ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak, i. m. 154. o.

⁸⁵ Lőrincz József – Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarországon..., i. m. 91. o.

⁸⁶ Lőrincz József: A „nevelés-gondolat” a XX. századi hazai börtönügyben, i. m. 17. o.

⁸⁷ Forgács Judit: Merre tart a nevelés?..., i. m. 63. o.



⁸⁸ Garami Lajos: Támogató háttér. A nevelői funkció változásáról = *Börtönügyi Szemle*, 1997. 3. szám, 72. o.

⁸⁹ Pál László: A kriminálpedagógia történeti áttekintése, i. m. 24. o.

⁹⁰ Forgács Judit: Merre tart a nevelés?..., i. m. 63. o.

⁹¹ Lőrincz József: Börtönügyünk a rendszerváltozás időszakában, i. m. 96. o.

⁹² További felhasznált irodalom: Földvári József: *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1970; Viliam Gano: *A fogyatékos gyermekek nevelése*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1966; Gönczöl Katalin: *Bűnös szegények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991; Korinek László: *A kriminológia tudományának létrejötte*. In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Complex Kiadó, Budapest, 2006; Mezey Barna: *A nevelés és a javítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében* = *Börtönügyi Szemle*, 2007. 3. szám; Módos Tamás: *Büntetés-végrehajtási nevelés*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998; Pál László: *Nevelés a büntetés-végrehajtásban*. Kriminálpedagógiai tanulmány. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1976; Teleki Béla: *A szabadultak szociálpedagógiai el látása* = *Börtönügyi Szemle*, 2010. 3. szám; Vígh József: *Kriminológiai alapismeretek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.

